Kuşadalı İbrahim Halvetî

ve

Kuşadası ve Civarında Tasavvufî Hayat

Haz: Prof. Dr. Himmet KONUR

CamScanner ile tarandı

Kuşadalı İbrahim Halvetî

ve

Kuşadası ve Civarında Tasavvufî Hayat

Haz: Prof. Dr. Himmet KONUR

KUŞADASI - 2016

CamScanner ile tarandı

Eserde yer alan bildiri ve müzakere metinlerinde ileri sürülen görüşlerin dinî, ilmî ve hukukî sorumluluğu sahiplerine aittir.

Eserin Adı: Kuşadalı İbrahim Halvetî ve Kuşadası ve Civarında Tasavvufî Hayat

Baskı Yeri ve Tarihi: İzmir - 2016

ISBN: 978-605-9174-41-1

Editör

Prof. Dr. Himmet KONUR

Editör Yardımcısı: Arş. Gör. Betül İzmirli

Mizanpaj - Kapak

Tibyan Yayıncılık Grafik Servisi

Baskı

Tibyan Yayıncılık Basım Yayım Matbaacılık San.Tic.Ltd. Şti.

1145/1 Sok. No:55/A Yenişehir -İZMİR

Tel : 0532 424 94 61

Kültür Bakanlığı Sertifika No: 16613

Basım Tarihi: Ekim 2016

CamScanner ile tarandı

YAZARLAR

Arif DEMİR- Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Müdür Y.

Betül İZMİRLİ- Ar. Gör. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı

Güldane GÜNDÜZÖZ- Yrd. Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı

Himmet KONUR- Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı

İbrahim IŞITAN- Doç. Dr. Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı

İdris TÜRK- Yrd. Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı

Kemal Ramazan HAYKIRAN- Yrd. Doç. Dr. Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Mehmet DEMİRCİ (Emekli Öğrt. Üy.)- Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı

Mehmet Necmeddin BARDAKÇI- Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı

Mehmet Şamil BAŞ- Yrd. Doç. Dr. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslâm Edebiyatı

Muhammet SEVİNÇ- Ar. Gör. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk Din Musikisi

Mustafa Salim GÜVEN- Yrd. Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı

Necdet ŞENGÜN- Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslâm Edebiyatı

Raşit ÇAVUŞOĞLU- Yrd. Doç. Dr. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi, Türk İslâm Edebiyatı

Süleyman GÖKBULUT- Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı

CamScanner ile tarandı

İÇİNDEKİLER

İçindekiler X
Sunuş 1

GİRİŞ
KUŞADALI İBRAHİM HALVETÎ VE DÖNEMİ [3-21]

TASAVVUF NEDİR? KUŞADALI İBRAHİM HALVETÎ KİMDİR? [3-12]
Himmet Konur
Giriş 3
Tasavvuf Nedir? 4
Tarihte Tasavvuf: Gönül Fâtihleri 7
Tarikatlar ve Halvetilik 8
Kuşadalı, Tasavvuf - Halvetîlik 9
Kuşadalı'nın Halifeleri 12

İBRAHİM HALVETÎ HAZRETLERİNİN YETİŞTİĞİ ORTAM: XIX. YÜZYILIN BAŞLARINDA BATI ANADOLU'NUN KÜLTÜREL VE FİKRÎ DURUMU ..... [13-20]
Kemal Ramazan Haykıran
İbrahim Halvetî Hazretlerinin Yetiştiği Ortam: XIX. Yüzyılın Başlarında Batı Anadolu'nun Kültürel ve Fikrî Durumu 13
Özet 13
Kaynaklar 20

BİRİNCİ BÖLÜM
KUŞADALI İBRAHİM HALVETÎ'NİN GÖRÜŞLERİ [21-107]

KUŞADALI İBRAHİM HALVETÎ'NİN TASAVVUFÎ DÜNYASINA BİR BAKIŞ ..... [21-36]
Süleyman Gökbulut
1. Giriş 21
2. Bir Halvetî Şeyhi Olarak Kuşadalı 22
3. Kuşadalı'nın Tasavvuf İlmine Bakışı 23
4. Kuşadalı'nın Allah ve Tevhîd Anlayışı 26
5. Kuşadalı'nın Âlem Anlayışı 28
6. Kuşadalı'nın İnsan Anlayışı 29

CamScanner ile tarandı

7. Kuşadalı'nın Aşk Anlayışı 33
8. Sonuç 35
Kaynakça 35

KUŞADALI İBRAHİM HALVETÎ'NİN TEKKELERE BAKIŞI .... [37-44]
Mehmet Demirci
Kuşadalı İbrahim Halvetî'nin Tekkelere Bakışı 37

KUŞADALI İBRAHİM HALVETÎ VE MELÂMET NEŞVESİ ..... [45-58]
Mehmet Necmeddin Bardakçı
Giriş 45
1. İlk Devir Sûfîleri ve Melâmetî Anlayış 47
2. Kuşadalı ve Melâmet Neşvesi 50

KUŞADALI İBRAHİM HALVETÎ'YE GÖRE MÂNEVÎ ŞAHSİYET GELİŞİMİ ..... [59-76]
İbrahim Işıtan
Giriş 59
Kuşadalı İbrahim Halvetî'ye Göre Mânevî Şahsiyet Gelişimi 62
Mânevî Olgunlaşma/Terakkî Etme Tutumu 63
2.Mânevî Olgunlaşma/Terakkî Etmenin Önemli Kuralları 65
Sonuç 73
Kaynakça 74

KUŞADALI İBRAHİM HALVETÎ'DE RÂBITA ..... [77-92]
Betül İzmirli
Giriş 77
İbrahim Halvetî'nin Râbıta Hakkındaki Görüşleri 80
1. Râbıtanın Tanımı 81
2. Râbıtanın Önemi ve Faydaları....81
3. Râbıtanın Delilleri....83
4. Râbıtanın Yapılış Keyfiyyeti....85
5. Râbıtada Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar 87
Sonuç 90
Kaynakça 91

TASAVVUFTA VE KUŞADALI İBRAHİM HALVETÎ'NİN DÜŞÜNCE SİSTEMİNDE RÜYA ANLAYIŞI..... [93-108]
İdris Türk
Özet 93
1. Tasavvufî Düşünce Sisteminde Rüya....94
2. Kuşadalı İbrahim Halvetî'nin Düşünce Sisteminde Rüya 100
2.1. Müjde İçerikli Rüyalar 102
2.2. İkaz İçerikli Rüyalar 103
2.3. Müjde, Uyarı ve Tavsiyenin Bir Arada Olduğu Rüyalar 104

CamScanner ile tarandı

Sonuç 106
Kaynakça 107

İKİNCİ BÖLÜM
KUŞADALI'NIN TALEBELERİ VE ETKİLERİ [109-178]

KUŞADALI İBRÂHİM HALVETÎ'NİN CUMHURİYET DÖNEMİNDEKİ HALEFLERİ ..... [109-142]
Mustafa Salim Güven
Giriş 109
1. Kuşadalı İbrâhim Halvetî (Ö. 1262/1846) 110
2. Kuşadalı'dan Cumhuriyet Dönemine Kadar İbrâhimiye 113
3- Cumhuriyet Döneminde İbrâhimiyye 119
a. Ahmed Tâhir Maraşî 120
b. Mustafa Özeren 126
c- Fethi Gemuhluoğlu 129
d- Ahmet Aydın Bolak 131
e- Mehmet Hamdi Hızalan 136
Sonuç 139
Kaynakça 140
Kaynak Kişiler 142

KUŞADALI İBRAHİM HALVETÎ'DE METAFORİK DİL ..... [143-148]
Güldane Gündüzöz
I. Hakikatin Farklı Tezahürleri 144
II. İrfanın Aşk ile Harmanlanması: Metaforik Dil 147
Sonuç ve Değerlendirme 147
Kaynakça 148

KUŞADALI İBRAHİM HALVETİ DÖNEMİNDE DİNİ MUSİKİ (HALVETİ MUSİKİSİ) ..... [149-162]
Arif Demir
Giriş 149
Tasavvuf ve Mûsikî 150
Tarikatlarda Mûsikî 151
Kuşadalı İbrahim Halveti Döneminde Musiki 154
Halveti Tarikatı ve Musiki Anlayışı 155
Musikişinaslar ve Kıyafet 158
İcra Topluluğunun ve Dinleyicilerin Oturma Düzenleri 158
Repertuarın Belirlenmesi 158
İcra Süresi ve Çalgılar 159
Sonuç 159
Kaynakça 160

CamScanner ile tarandı

KUŞADALI İBRAHİM HALVETÎ'NİN "NUTK-İ ŞERÎF"İNE YAPILMIŞ BESTELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ..... [163-180]
Muhammet Sevinç
Giriş 163
A.Nutk-i Şerîf'e Yapılan Bestelerin Bestekârları 164
1.Behlül Efendi (Ö.1895) 164
2.Hüseyin Saadettin Arel (Ö.1955) 165
B."Nutk-i Şerîf"e Yapılan Bestelerin Formları 166
1.İlâhî 166
2. Durak 168
C."Nutk-i Şerîf"e Yapılan Bestelerin Makam-Usûl Yönlerinden Değerlendirilmesi 169
1.Müsteâr İlâhî 169
2.Rast İlâhî 170
3.Uşşak İlâhî 171
4. İsfahan Durak 172
A.Nutk-i Şerîf'e Yapılan Bestelerin Notaları 175
1. Müsteâr İlâhî 175
2. Rast İlâhî 176
3. Uşşak İlâhî 177
4. İsfahan Durak 178
Sonuç 179
Kaynakça 179

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KUŞADASI CİVARINDA YAŞAYAN MUTASAVVIF ŞAİRLER [181-239]

TASAVVUFÎ-EDEBÎ BİR MUHİT OLARAK AYDIN: AYDINLI UŞŞAKÎ ŞAİRLER VE ŞİİRLERİ ..... [181-200]
Necdet Şengün
Giriş 181
Aydın'da Uşşâkîlik ve Uşşâkî Şâirler 182
Muhammed Zühdî Efendi (Ö. 1221/1806) 183
Ali Gâlibvasfî Efendi (Ö. 1266/1850) 186
Süleyman Rüşdî Efendi (Ö. 1272/1855) 187
Şeyh Muhammed Tevfîk Efendi (Ö. 1280/1864) 190
Ömer Hulûsî Efendi (Ö. 1285/1868) 191
Bozdoğanlı Mustafa Fethî Efendi (Baba)(Ö. 1338/1920) 192
Hüseyin Hakkı Kasabavî (Ö. 1297/1880) 194
Mehmed Emîntevfîkî Efendi (Ö. 1331/1912) 195
Tâlib-i İrşâdî (Ö. 1297/1880) 196
Sonuç ve Değerlendirme 197
Kaynakça 198

CamScanner ile tarandı

AYDINLI MUTASAVVIF ŞAİR ÖMER HULÛSÎ EFENDİ VE HALVETİ-UŞŞÂKÎ YOLUNA ETKİLERİ..... [201-220]
Mehmet Şamil Baş
Giriş 201
A. Ömer Hulûsî Efendi'nin Hayatı 202
B. Ömer Hulûsî Efendi'nin Halveti-Uşşâkî Yoluna Etkileri 204
Osmanzâde Hüseyin Vassâf Silsilesi 210
Hacı Necdet Ardıç Silsilesi 211
Hacı Eşref Sırrı Akhan Silsilesi 211
Sıddık Naci Eren Silsilesi 212
Eyyüb Fatih Nurullah Şağban Silsilesi 213
İbrahim Mahfî Güz Silsilesi 213
Pîr Ganiyy-İ Muhtefî Silsilesi 213
El-Hac Mehmed Tevfik Efendi Silsilesi 214
Hacı Sadık Yıldırım Efendi Silsilesi 214
Sonuç 216
Kaynakça 217

İRŞÂDİYYE'NİN KURUCUSU AHMED TÂLİB-İ İRŞÂDÎ VE *DÎVÂNI* ..... [221-242]
Raşit Çavuşoğlu
Giriş 221
1. Ahmed Tâlib-i İrşâdî'nin Hayatı 222
2. Tarîkatı ve Tasavvufî Kişiliği 226
3. Uşşâkiyye'den Doğan Yeni Bir Kol: İrşâdiyye ve Tâlib-i İrşâdî'nin Bektaşîliği Meselesi 231
4. *Dîvânı* 237
Uşşâkî Nüshası 237
Türkiye Yazma Eserler Kurumu Nüshası 238
Sonuç 240
Kaynakça 240

CamScanner ile tarandı

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUŞADASI CİVARINDA YAŞAYAN MUTASAVVIF ŞAİRLER

TASAVVUFÎ-EDEBÎ BİR MUHİT OLARAK AYDIN: AYDINLI UŞŞAKÎ ŞAİRLER VE ŞİİRLERİ

Doç Dr. Necdet ŞENGÜN*

Giriş

Efendim bizler bugüne kadar sanıyorum bir şeyi yanlış yaptık. Şehirleri maddî açıdan pek değişik şekillerde incelemeye tâbi tuttuk, taşını, toprağını, suyunu, havasını epeyce inceledik. Ancak ondan çok daha önemli olan o şehrin insanını, kültürünü, inancını ve mânevîyatını incelemeyi ihmâl ettik. Halbuki şehirleri madde açısından inşâ eden unsurlar kadar, hatta belki biraz daha fazla, mânâ açısından inşâ edenler de önemlidir. Şehirleri şehir yapan unsular birincilerden ziyade ikincilerdir. Elbette bu iki hususu kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir. Hatta denilebilir ki böyle bir ayırım yanlış olur. Zira söz konusu Türk milleti olduğunda maddî mimari unsurlar, aynı zamanda mânânın, inancın ve mânevî hayatın tam bir yansıması niteliğindedir. Elbette bu doğrudur. Müslüman milletler, yaşadıkları muhitlere bu maddî mimari unsurlar ile damga vurmuşlar, inançlarını, düşüncelerini, taşa toprağa nakış nakış işlemişlerdir. Yine unutulmamalıdır ki tüm bu maddî mimarî unsurlar, merkeze insanı alan bir inancın, yüce İslam dininin daha iyi yaşanması adına inşâ edilmiştir.

Aydın önemli şehirlerimizden biridir. Özellikle Orta Asya'dan Anadolu topraklarına gelen yörük obalarının ana yerleşim merkezlerinden biri oluşu ve ta-

* Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi ve Sanatları-Türk İslâm Edebiyatı, mail: necdetsengun@hotmail.com

CamScanner ile tarandı

rım alanındaki faaliyetleri ile çalışkan milletimizin sembol şehirlerinden biridir. Aydın'ın tarihi, geçmişi çok çeşitli kaynaklardan araştırılabilir. Özellikle salnâmeler Aydın'ın tarihî, ticârî, sosyal gelişmesini takip etmede önemli kaynaklardır. Mehmet Şâmil Baş, Aydınlı Ömer Hulûsî üzerine yaptığı çalışmasının baş tarafında, Aydın'ın XIX. asırdaki durumunu muhtasar bir şekilde ortaya koymuştur.[1] Bununla beraber son dönemde Aydın üzerine artan bilimsel çalışmalar, akademik toplantılar, sempozyumlar, Aydın'ın manevî dinamikler bakımından da sağlam temellere oturduğunu ispat eder minvaldedir. Türklerin dinî hayatlarında son derece önemli bir yere sahip olan tasavvuf hareketinin tekkeler marifetiyle bölgeye yerleştiği ve bölge halkının dinî hayatını olumlu mânâda oldukça etkilediği ortadadır. Özellikle XIX. yüzyıla gelindiğinde, belki merkezin biraz gevşemesi sebebiyle, Osmanlı'nın taşra sayılabilecek şehirlerinin önemini arttırmaya başladığı görülür. İşte Kuşadalı İbrahim Halvetî, Nazilli civarında görülen tasavvufî hareketlilik ve tarikatların Aydın ve civarında yerleşmeye başlaması bu dönemdedir. Kayıtlara göre bu dönemde Aydın vilâyetine bağlı bölgelerde 152 tekkenin olduğu görülmektedir. Bunlardan 48'i Nakşî, 38'i Uşşâkî, 27'si Rıfâî, 8'i Mevlevî, 8'i Tarîk-i Nazenîn (Bektâşî), 8'i Halvetî, 8'i Kâdirî, 4'ü Mısrî, 2'si Ma'rufî ve 1'i Şâzelî'dir. Aydın merkezde: 1 Mevlevî, 5 Kâdirî tekkesi, Nazilli ve köylerinde: 7 Uşşâkî tekkesi, Bozdoğan'da: 1 Uşşâkî tekkesi, Çine'de: 1 Uşşâkî tekkesi bulunmaktadır.[2] Bu dönemdeki bu tarz gelişmeler Aydın ve civarını önemli tasavvufî dinî merkezlerden biri haline getirmiştir.

Aydın'da Uşşâkîlik ve Uşşâkî Şâirler

Aydın'a Uşşâkîlik, Uşşâkîliği[3] şubelerinden biri olan Abdullâh-ı Selâhaddîn-i Uşşâkî'ninkurucusu olduğu Salâhiyye-i Uşşâkiyye üzerinden gelmiştir. AbdullâhSelâhaddîn-i Uşşâkî (Salâhî) belki de kitap telifi ile daha çok meşgul olduğundan pek fazla halîfe yetiştirememiştir. Pek çok tarikattan icâzetli bir şeyh olan Salâhî'den sonra Nakşî kolunu oğlu ve halifesi Muhammed Ziyâeddîn Efendi (ö. 1234/1818) devam ettirmiş, daha sonra da bu kol torunu Muhammed Tevfîk Efendi ile devam etmiş ancak Tevfîk Efendi yerine halife bırakmamıştır. Salâhî'nin diğer halifesi Sâdık Efendi (ö. 1242/1826)'dir.[4] Meh-

---

1 Mehmet Şamil Baş, *Aydınlı Bir Uşşâkî Şeyhi Ömer Hulûsî ve Dîvân'ı*, Okur Akademi Yay., İstanbul 2014, ss. 21-28.

2 İbrahim Cavid, *Aydın Vilâyet Sâlnâmesi R. 1307/H.1308*, (Haz. Murat Babuçoğlu, Cengiz Eroğlu, Abdülkerim Şahin), TTK Yay., Ankara 2010, ss. 401-413.

3 Bkz. Mahmut Erol Kılıç, "Uşşâkiyye" *DİA*, İstanbul 2009, XXXXII, 232-233.

4 Mehmet Akkuş, *Salâhaddîn-i Uşşâkî (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri*, MEB Yay., Ankara 1998, ss. 41-42; Ayrıca bkz. Semih Ceyhan, "Salâhî Efendi", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 17-19.

CamScanner ile tarandı

met Akkuş, Salâhî'nin mektuplarından İzmir'de de bir halifesinin olduğunu ancak isminin mektupta ve kaynaklarda geçmediğini ifade etmektedir.[5]

Kendisi de son dönem Uşşâkî-Salâhîşeyhlerinden biri olan Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde, Salahî'nin üç halifesi olduğunu ve bunların isimlerini verdikten sonra, tarikatın bu üç halîfeden sadece birinden, Nazillili Muhammed Zühdî Efendi (ö.1221/1806)'den devam ettiğini, Muhammed Zühdî Efendi'nin uzun yıllar Nazilli'de şeyhlik ve müftülük yaptığını ve Uşşâkîliği Aydın Nazilli'ye taşıdığını haber vermektedir.[6] Bu sebeple Nazilli, Uşşâkîlik tarihinde çok önemli merkezlerden biri haline gelmiştir. İstanbul'daki inkirâz döneminin atlatılması ve tarikatın yeniden neşv ü nemâ bulması, Nazilli'de Muhammed Zühdî Efendi'nin himmeti sayesinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Muhammed Zühdî Efendi de Uşşâkîlik için önemli şahıslardan biridir. Bu bağlamda onu belki de Salâhîliğinikincipîri, pîr-i sânîsiolarak vasıflandırmak yerinde olacaktır.

Muhammed Zühdî Efendi (ö. 1221/1806)

Muhammed Zühdî Efendi'nin hayatı hakkında kaynaklarımızda ayrıntılı bilgiler yoktur. Ancak onun Uşşâkiyye tarikatına intisabını gösteren birkaç malumat şu şekildedir: Muhammed Zühdî Efendi Aydın'da şer'î ilimleri tahsil ettikten sonra babasının: "*Oğlum! İlm-i zâhiri bitirdin, bir de ilm-i bâtın vardır onu da tahsîl etmelisin*" sözüne "*emrinize âmâdeyim*" cevabı üzerine babası: "*Abdullâh Salâhî vardır ona git ve teslîm ol*" şeklindeki sözleri üzerine İstanbul'a gitmiştir. Abdullah Salâhî de Muhammed Zühdî'yidiğer müridleriyle birlikte karşılamış, yedi yıl boyunca mânevî terbiyeden geçirmiş ve kendisine Zühdî mahlasını vermiştir.[7] Şeyhinden irşad icazeti alan Zühdî, Nazilliye dönerek uzun süre müftülük makamını deruhte etmiş, Uşşâkî (Salâhî) tekkesini yaptırarak neşr-i tarikat etmiştir.[8] Tekkesinin nerede olduğu meçhuldür. Ancak bugün mevcut olan türbe yakınlarında olduğu tahmin edilebilir. Bugün mevcut olan türbenin ise vefatından sonra yaptırıldığına dair bilgiler mevcuttur.[9]

---

5 Akkuş, *age*, s. 42.

6 Osman-zâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), Kitabevi Yay., İstanbul 2006, IV, 446-447.

7 Vassâf, *Sefîne*, IV, 447.

8 Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf [19. Yüzyıl]*, İnsan Yayınları, 2003, s. 219.

9 Zühdî Efendi'nin 1806 yılında vefat ettiğini, vefatından sekiz yıl sonra Nazilli Mülkî Âmiri Halil Bey tarafından türbesinin yaptırıldığını, türbenin renginin yeşil olması hasebiyle halk arasında "Yeşil Türbe" olarak bilindiğini, türbe yanındaki aile ve torunlarına ait merkadlerihâvî mescidin 1922 yılında Yunanlılar tarafından yıkıldığını, bu sebeple günümüze ulaşamadığını Rahmi Serin kaynak göstermeden rivayet etmektedir. Bkz. Rahmi Serin, *İstanbul ve Anadolu Evliyaları*, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 168.

CamScanner ile tarandı

Türbe, Nazilli-Bozdoğan yolu üzerindedir. İçinde Muhammed Zühdî Efendi'nin kabrinden başka hanımı ve çocuklarınınmezarları da vardır. Moloz taştan yapılmış olup sekizgen planlıdır. Kubbesi sekizgen kasnağa oturur. Türbenin üçyüzünde yuvarlak kemerli alınlıkları olanpencereler bulunmaktadır. Girişte, bir çeşme aynalığından sökülmüş üzeri selvi ağacı ve geometrik biçimlerle süslü bir mermer blok görülmektedir. Türbenin kapı üzerindeki küçük kitabesinde "*Mir Halil etti bina tarihi ey Vasfîhemîn /Türbe-i Zühdî Muhammed mahfel-i rûhu'l-emin-1229*" ibaresi yazılıdır. Buna göre; türbenin Nazilli kaymakamı Halil Bey tarafından yaptırıldığı, kitabenin ise, oğlu Ali GâlibVasfî tarafından konulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca türbenin güney duvarında pencere üstünde bulunan bir diğer kitabedeki "*Hacı Ahmed Baba etti binâtârîh Ey Fethîbâd / Muhammed Zühdîvükutbu'l-hakâyık türbesin bünyâd-sene 1278*"şeklindeki ifadelerden1861 yılında Hacı Ahmed Baba adında biri tarafından türbenin tamir ettirildiği bunu da Fethî'nin kitabeye döktüğü anlaşılmaktadır.

Şeyh Muhammed Zühdî'ninkabri başında dörtgen bir mezar taşı vardır ve bu mezar taşının dört bir tarafına dört ayrı şiir yazılmıştır. Bu mezar taşında yazılanlar Latin alfabesine aktarılarak yeşil türbenin içinde duvarlara levhalar halinde asılmışlardır. Bu şiirlerin tamamı Muhammed Zühdî'nin oğlu Ali GâlibVasfî'ye aittir. Bir örnek olması hasebiyle mezar taşının kuzeyyüzünde bulunan kısmı aşağıda naklediyoruz:

" Hüve'l-hayyü'l-bâkî
Sâim ü kâim olup kırk yıl
Secde-i hâcâtaettim vaz'-ı cebîn
Sen dahi ey nûr-ı dîdemâkil ol
Eyle halvet ü zühdü takvâvüerbaîn
Olmasın ömrün hebâ ey cân-ı men
Kıl itâat Hakk'a ol rûh-ı emîn
Gel ziyaret eyle kabrim başına
Ey beni yâd eyleyen ihvân-ı din
Âh edip *Vasfî* desin târîhi
Göçdü Zühdî Muhammed fahr-ı dîn"

Zühdî'nin kabrinin sağ tarafında hanımının mezarı vardır. Mezar taşında: "Hayırlı kadınların iftihârı" olarak anılan hanımının mezar taşının da oğluAli GâlibVasfî tarafından annesine ithâfen yaptırılıp yazıldığı mezar taşındaki "*Oğlu Vasfî ona dedi ki târîhkasr-ı fırdevse gitti vâlide ruhu için fatiha-1231*" şeklindeki ifadelerden anlaşılmaktadır ki buna göre hanımı Zühdî Muhammed'den dokuz senesonra vefat etmiştir. Türbe içinde girişe göre sol baştaki yani kuzeydeki

CamScanner ile tarandı

kabir ise muhtemelen Muhammed Zühdî'nin halifelerinden ve 1863 yılında vefat eden oğlu Şeyh Muhammed Tevfîk Efendi'nindir.

Muhammed Zühdî Efendi'nin şiirle meşgul olup olmadığı belli değildir. Kendisine ait bir dîvâna hatta bir şiire tesadüf edilememiştir. Ancak böyle bir ortam içerisinde hocasından aldığı şiir neşvesini devam ettirmiş olması mümkündür. İsmi Muhammed iken kendisine Zühdî mahlasının Salâhî tarafından verilişi buna delil ittihaz eder. Muhtemeldir ki o da şeyhi ve diğer Uşşâkî meşâyihi gibi şiirle yakından ilgilenmiştir. Bununla birlikte daha sonra gelen Uşşâkî müntesipleri onu hep şiirle anmışlardır. Örneğin halifesi Süleyman Rüşdî:

"Sana vermişdimikrârı Muhammed Zühdîyâşeyhî
Seninle buldum esrârı Muhammed Zühdîyâşeyhî
Beni dûr etme kapından cemâl-i mihr-i tâbından
Okut hüsn-i kitabından Muhammed Zühdîyâşeyhî
...
Bize eltâf-ı Rahmânsın ten içre gizli sultânsın
Aceb sırrında pinhansın Muhammed Zühdîyâşeyhî"[10] şeklinde seslenirken[11];

Muhammed Zühdî'den epey sonra tarikatta postnişin olan ve yazdığı şiir bugün Yeşil Türbe'nin duvarında asılı bulunanTâlib-i İrşâdî:

"Âsitânın olsa çârûbu yüzüm Zühdî dedem
Hâk-pâyıntûtiyâ etse gözüm Zühdî dedem
...
Zâtınamüştâkolaldanyanmışam kül olmuşam
Âlem içre savrulur durmaz tozum Zühdî dedem"[12] şeklinde Muhammed Zühdî'yi anacaktır.

Muhammed Zühdî Efendi iki halîfe yetiştirmiştir. Bunlardan birincisi kendi gibi uzun yıllar Nazilli'de müftülük ve şeyhlik yapan oğlu ve halîfesi Ali GâlibVasfî (ö. 1266/1849); ikincisi ise, önceleri Efe iken, *Yunus Emre Divanı*

---

[10] Vassâf, *Sefîne*, IV, 448.

[11] Bu şiir Rüşdî'nin*Dîvân*'ında tespit edilememiştir. Muhtemelen Hüseyin Vassâf incelediği Rüşdî'nin diğer eserlerinden birinde karşılaşmıştır.

[12] İrşâdîDîvânı'nda iki adet "Zühdî Dedem" redifli manzume vardır. Bunlar Latin alfabesine aktarılarak Muhammed Zühdî Türbesi'ne bir levha halinde asılmıştır. Bu şiirler için bkz. Tâlib-i İrşâdî, *Dîvân*, Yazma, Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşâkî Tekkesi Bölümü, Yazma No: 147, 10[a]-11[b]; Neslihan Dönmez Alpdoğan, *Ahmed Tâlib İrşâdî'nin Dîvânı'nın İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Afyon 2001, ss. 183-184.

CamScanner ile tarandı

ve *Mesnevî-i Ma'nevî*'yi okuyunca hayatı değişen ve tasavvufa intisab eden Karacasulu Süleyman Rüşdî Efendi (ö. 1272/1855)'dir. Tarikat, Ali Gâlib Vasfî Efendi'nin halifeleri üzerinden devam etmiştir.[13]

Ali GâlibVasfî Efendi (ö. 1266/1850)

Muhammed Zühdî Efendi'nin oğludur. Nazilli'de 1146/1733 yılında doğmuş, burada büyümüş, babasından ilim tahsil etmiş ve onun mânevî terbiyesinden geçmiştir. O da babası gibi uzun yıllar Nazilli müftülüğü yapmıştır.[14] Aynı zamanda irşad faaliyetlerine de devam etmiştir. Vefat tarihi *Osmanlı Müellifleri* ve *Tuhfe-i Nâilî*'de 1216/1801 olarak kaydedilmiştir. Bu tarihin yanlışlığı ortadadır. Zira babası Muhammed Zühdî Efendi 1806 yılında vefat etmiştir. Yukarıda aktardığımız bilgilere göre Ali GâlibVasfî Efendi babasının vefatından sekiz sene sonra yaptırılan türbeye târih düşürmüş hatta anne ve babasının mezar taşlarının kitâbelerinikendisi yazmıştır. Şu halde mezar taşında yazılı olan ve *Sefîne-i Evliyâ*'nın da aktardığı "*Nazilli'de kırk dört sene müftü olan ve Hüsâmeddîn-i Uşşâkî tarîkından bulunan es-Seyyid eş-Şeyh Ali Vasfî Efendi Hazretlerinin rûhuçün Fâtiha-1266*" şeklindeki kayıt daha doğrudur. Bu tarihe göre Ali Gâlib Vasfî hicrî olarak yüz yirmi yıl yaşamıştır. Nazilli'deki büyük kabristana defnedilmiştir. Bilal Reşit Çilli bu kabristanın şuan askerlik şubesi yanında bulunan eski mezarlık olduğunu, daha sonradan Ali Gâlib Vasfî'nin mezarının yakınları ve Şeyh Bıçakçı Ahmed Dede tarafından Evranlı mezarlığına nakledildiğini haber vermektedir.[15]Bugün Evranlı mezarlığının batı ucunda Latin alfabesi ile yazılan mezar taşında da 1266 tarihi mevcuttur. Keramet ehli bir zât olduğu rivayet edilmekte ve bu olağanüstü halleri anlatılmaktadır.

Ali Gâlib Vasfî'nin elsine-i selâsede şiir yazabildiği, [16]Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerini hâvî bir külliyatının olduğu bu külliyatı da Şeyh Muhammed Emin Efendi'nin toplayıp yazdığı yine *Sefîne*'de haber verilmektedir.[17] Ancak bu külliyat da bugüne kadar ele geçmemiştir. Ne var ki yine Vassâf tarafından

---

[13] Vassâf, *Sefîne*, IV, 452.

[14] Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III ve Ahmed Remzi Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifîn Fihristi*, (Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yay., Ankara 2000, II, 483; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî, DivanŞâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, (Haz. Cemal Kurnaz - Mustafa Tatçı), (Tıpkı Basım), Bizim Büro Yay., Ankara 2001, II, 1167.

[15] Bilal Reşit Çilli (RüşdîUrlavî), *Uşşâkîlik*, (Düzenleyen: Hidayet Sevgili), Güneş Ofset, Antalya 2003, s. 145.

[16] Bursalı Mehmed Tâhir, *Aydın Vilâyetine Mensup Meşâyih, Ulemâ, Şuarâ ve Müverrihîn ve EtibbânınTerâcim-i Ahvâli*, (Haz. M. Akif Erdoğdu), Akademi Yay., İzmir 1994, s. 86

[17] Vassâf, *Sefîne*, IV, 453.

CamScanner ile tarandı

onun bazı şiirleri serdedilmiştir. Biz de bu şiirlerden birini aşağıda onun şâiriyyet yönünü göstermesi hasebiyle naklediyoruz:

"Hayâl etme kabâ-yı hüsnü her bir sîm-ten giydi
Anı âlemde ancak Yûsuf-ı gül-pîrehen giydi
Muhabbet bir hakikat câmesidirsûfîyebi'llâh
Kabâ-yızühd ü takvâyı ser-â-pâçâk eden giydi
Visâl bir hil'at-i nûrânî iken giymedi kimse
Hecir bir âteş-efserkenaceb âşık neden giydi
Safâdır bu libâs-ı nev eden terk-i sivâ giydi
Cefâ bir köhne hil'atdir gelen giydi giden giydi
Muanven bir abâdırayn u zevk ey dil bu âlemde
Eden çâk-ı girîbân atlas-ı çerh-i kühen giydi
Muhakkak hülle-i in'âm-ı Bârîdirvisâl-i yâr
Kamu âlemde varım herkese yağma diyen giydi
Hakîkatzâhidâ bir kisve-i nûr-ı ilâhîdir
Be-hakk-ı Kibriyâ sen giymedin ammâ giyen giydi
Beğenmezken harîr-i atlas-ı gerdûnuehl-i hırs
Neden âhirzarûrîihtiyâretdi kefen giydi
Serin hâk-i der-i meyhâneye vaz' eyle *Vasfî*
Kabâ-yı şevk-i zîbâyı ona ta'zîm eden giydi"[18]

Süleyman Rüşdî Efendi(ö. 1272/1855)

SüleymânRüşdîEfendi, 1184/1770'te Aydın'ın Karacasu ilçesinde şimdiki Tekkeiçi Sokağı'nda Karasüleymanoğulları lakabıyla tanınan zengin bir ailede Yemez-zâde İsmail Ağa'nın oğlu olarak dünyaya gelmiştir.[19]"Yemez-zâde" olan lakabının "Semiz-zâde" olduğu *Osmanlı Müellifleri* ve *Sefîne-i Evliyâ*'da kaydedilmiştir. Son Asır Türk Şâirleri (Kemâlü'ş-Şuarâ)[20] ve Tuhfe-i Nâilî[21] ise "Yemez-zâde" lakabını kullanmışlardır. Süleyman Rüşdî ve Dîvân'ı üzerine yüksek lisans çalışması yapan Kenan Semiz "Semiz-zâde" lakabını tercih ederken[22] Nilüfer Tanç"Yemez-zâde" lakabını kullanmayı yeğlemiştir.[23]

---

18 Vassâf, *Sefîne*, IV, 456.

19 Hüseyin Kuruüzüm, *Süleyman Rüşdî*, Merhaba Dizgi Merkezi, Denizli 1991, ss. 2-3.

20 İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü'ş-Şuarâ)*, MEB Yay., İstanbul 1969, II, 1512.

21 Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, I, 342.

22 Kenan Semiz, *Semiz-zâde Süleyman Rüşdî Efendi ve Dîvânı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2010.

23 http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=885

CamScanner ile tarandı

Süleyman Rüşdî Efendi Karacasu'da doğmuş ve ilk tahsilini burada gerçekleştirmiştir. Hâli vakti yerinde bir aileye mensuptur. O dönemde zengin aileler ile fakir kimseler arasında çıkan ucuz işgücü ve su kullanımı meselelerinde tartışmalar çıkmıştır.[24]Haksızlıklar karşısında bir ara etrafına topladığı adamları ile isyan ederek efelik yapmıştır. Aydın İzmir civarında bu sebeple "Koca Rüşdî" olarak da tanınır. Daha sonra 1801 yılında efeliği bırakarak adamlarıyla birlikte Nazilli'ye gidip Muhammed Zühdî Efendi'nin manevî terbiyesine girmiş, şeyhinin vefatına kadar yanında kalmış, 1806 yılında Muhammed Zühdî'nin vefatı üzerine Karacasu'ya geri dönerek orada Uşşâkîliği devam ettirmiştir. Burada aş evi ve misafirhaneden oluşan külliyesini inşa ettirmiştir.[25] Zor durumda olan halkı tekkeye bağlayabilmek için gelenlere yevmiye vermek gibi ilginç yöntemler kullanmış, fakir halka mübarek günlerde verdiği ziyafetler ve akabinde para hediyesiyle destek olmuştur. Karacasu'ya getirdiği su ve tamir ettirdiği hamamla halkın temizlik derdine çare olmaya çalışmıştır.[26]

Daha sonraki dönemlerde Karacasu'da onun hareketlerinden ve halka yakınlığından rahatsız olan bazı çıkar çevreleri, meczuptur diyerek Rüşdî'yi İzmir muhassılı[27] Lütfi Bey'e şikayet etmişlerdir. Lütfi Bey de o dönemde bazı Bektâşîlere yapıldığı gibi Rüşdî'yi Kayseri'ye sürgün etmiştir.[28] Ne var ki Kayseri'deki Mevlevîler onu Mevlevîhâne'de misafir etmiş ve hatta Kayseri'deki Mevlevî şeyhlerinin İstanbul'a yazdıkları mektup sonucu Sürûrî Paşa'nın kayınpederi Halil Paşa tarafından İstanbul'a davet edilerek II. Mahmud ile görüşmesi sağlanmıştır.[29] Süleyman Rüşdî'nin padişah karşısında bile müstağni bir tavır takınması ve kendisine takdim edilen hediyeleri kabul etmeyişi II. Mahmud'un hoşuna gitmiş ve Süleyman Rüşdî'nin Karacasu'ya dönüşüne izin vermiştir. 1820'li yıllarda yapılan bu görüşmeden sonra memleketine dönen Süleyman

---

[24] Hüseyin Kuruüzüm, dönemin padişahı II. Mahmud'un Karacasu'daki su kullanımı ile ilgili yayımladığı fermanların olduğunu haber vermektedir. Kuruüzüm, *Süleyman Rüşdî*, s. 22.

[25] Bu külliye için bkz. Gani Dikmen, *Nazilli Tarihi ve Coğrafyası*, Nazilli 1952, s. 75; *Aydın 1973 İl Yıllığı*, ss. 4-5.

[26] Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 220.

[27] Muhassıl: Osmanlıda önceleri eyaletlerde vergi ve rüsum işlerini düzenleyen ve vergileri toplayan şahıs anlamında iken daha sonradan o bölgenin yerel yöneticisi anlamı kazanmış bir kelimedir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İstanbul 1983, II, 569-570.

[28] Vassâf, *Sefîne*, IV, 450-451.

[29] Bu görüşmede biraz laubâlî davranan Süleyman Rüşdî'yi uyarmak ve kendisinin padişah olduğunu hatırlatmak isteyen II. Mahmud, kendisinin iyi ata bindiğinden, iyi ok attığından bahsedince Süleyman Rüşdî: *"Padişahım bahsettiğiniz evsaftan sormazlar, siz bir çobansınız sürünüzden mes'ulsünüz, onu sorarlar, ona dikkat ediniz"* diyerek o da serde efelik olduğunu II. Mahmud'a hatırlatmıştır. Bu tavrı II. Mahmud'un hoşuna gitmiş kendisine hediye ve ihsanlarda bulunmuştur. Vassâf, *aynı yer*.

CamScanner ile tarandı

Rüşdî, geri kalan ömrünü irşad faaliyetleri ve okuyup yazmakla geçirmiştir. Süleyman Rüşdî'nin Mustafâ Nûrî ve Ali Fâizî adlarında ikiz oğulları olduğunu Bilal Reşit Çilli haber vermektedir.[30]

Süleyman Rüşdî *Dîvân* ve *Silsile-nâme-i Tarîk-i Uşşâkî* adlı eserlerinde Uşşâkîlik ile ilgili bilgi, his ve duygularını aktarmıştır. Kenan Semiz yüksek lisans tezinde onun bir de *Menâfiu'n-Nâs* adlı bir eseri olduğunu iddia etmiş ancak eser ile ilgili bilgi verirken bu eserin Nidâî-i Ankaravî'ye ait olduğunu kendisi ortaya koymuştur. Eserle ilgili açıklamalar kısmında Süleyman Rüşdî'nin bu eserin müstensihi olduğunu iddia etmiş ancak bu bilgi için de hiçbir kaynak göstermemiştir.[31] Bizim de incelemelerimiz sonucunda bunu doğrulayacak herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak bu araştırmalar sırasında Süleyman Rüşdî üzerine kayıtlı başka bazı küçük eserler de olduğu görülmüştür. Bu eserler tezde zikredilmemiştir. *Terceme-i Risâle-i Emru'l-Muhkem, Risâle-i Beyânu'l-Vâridat, Risâletü't-Tevbe ve'n-Nedame, Şerhu'n-Nukâti'l-Mergûbe, Kasîde, Ta'bîr-nâme, Risâle-i Gayretnümâ-yı Salikîn-i Mütehayyirîn, Manzûme-i Ferâ'iz-i İsna ve Selasin, Manzûme-i Ferâ'iz-i Erbaa ve Hamsin, Kelimât-ı Pîr Muhammed Bahâeddîn Şâh-ı Nakşbend Tercemesi, Niyâz-nâme ve Cevâbı* başlıklarını taşıyan bu eserler küçük hacimli ve bir mecmua içerisinde beraberce ciltlenmiştir.[32] *Dîvân*'ından rindâne üslupla yazılmış bir şiirini aşağıda naklediyoruz:

"Men esîr-i şâh-ı aşkım âlem evhâmdır bana
Secde-gâhımrûz [u] şeb ol mey-i câmdır bana
Sûfî-i zerraka rağbet idememşimdengerü
Terk-i takvânûş-ı sahbâ öyle ilhâmdır bana
Şişe-i nâmûs[ı]sad-çâketdiğim gam çekmezem
Lâûbâli olduğum mânâdafercâmdır bana
Merd-i fâriğ olmada hiç ihtiyârım yok velî
Hum u mey pîr-i muğandan cüz-i îhâmdır bana
Sîne-i bî-gînederûy-ı hilâlin göreli
Mâtem-i dehr-i denî hengâm-ı bayrâmdır bana
Edeli Zühdî Salâhın aşk ile dâreynharâb
Leşker-i ehl-i safâvücâm-ı mey râmdır bana
Tâelestden behremiz bu vâdî-i aşktır bizim
*Rüşdî*azm-i bezm-i rindân sanma ibramdır bana"[33]

---

[30] Çilli, *Uşşâkîlik*, s. 151.
[31] Semiz, *Semiz-zâde Süleyman Rüşdî Efendi ve Dîvânı*, ss. 22-23.
[32] Eserlerin tamamı İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları bölümünde 942 numaralı mecmua içerisinde bulunmaktadır.
[33] Süleyman Rüşdî, *Dîvân*, Ankara Millî Ktp, 06 Mil Yz, yp: 4[b].

CamScanner ile tarandı

Süleyman Rüşdî bazı halifeler yetiştirmesine rağmen yukarıda da ifade ettiğimiz gibi tarikat Ali Gâlib Vasfî Efendi'nin hem oğlu hem de halifesi Şeyh Muhammed Tevfik Efendi(ö. 1280/1864) üzerinden devam etmiştir.

Şeyh Muhammed Tevfîk Efendi(ö. 1280/1864)

Muhammed Tevfîk Efendi Nazilli'de doğmuş, ilk eğitimini babası Ali Gâlib Vasfî Efendi'den almış ve burada vefat etmiştir. Ne zaman doğduğu ve ne zaman vefat ettiğine dair bir bilgimiz yoktur. O da babası gibi Nazilli'de müftülük yapmıştır. Yine babasından devraldığı Uşşâkîpostnişînliğini devam ettirmiş, halkı irşad vazifesini de ihmal etmemiştir. Hem ulemâ hem de meşâyıh zümresine mensup bir kimse olarak uzun yıllar Nazilli'de yaşamıştır. Kabri bugün dedesi Muhammed Zühdî Efendi'nin yanında Yeşil Türbe'dedir.[34] Muhammed Tevfîk Efendi de şiirle uğraşmıştır. Bugün elimizde olmasa da ona ait şiirlerin varlığı da kesindir. Zira Hüseyin Vassâf ona ait incelediği bir eserden aşağıdaki nutku nakletmektedir:

" Anladım hikmet neden olmaz gönül gamdan berî
Tâlib-i hüzn olmak ister nâr-ı aşka müşterî
Derd ile gamdan safâdan gönlümün pervâsı yok
Sanki iklîm-i belânın Hüsrev ü İskenderi
Âh u vâhı âdet etmiş rûz u şeb eyler figân
Kendini hüzne safâ sanmış bu gam hâhişgeri
Neşve-i câm-ı Cem olsa istemez gönlüm yine
Kulbe-i ahzânavâsıl olduğu günden beri
Şâh-ı aşkın dest-i feyzinden kadeh nûş eyledim
Öyle mest oldum ki çeşmim görmüyor hiçbir şeyi
Ağlayıp yanmak sezadır kalb-i sevdâ-hâhıma
Çünkü oldu merhametsiz bir perinin çâkeri
Görseler erbâb-ı vicdân merhamet eyler bana
Sîne-i hüznümde açtı yara sevdâ hançeri
Olmasın aslâ mükedder hâtırın*Tevfik*-i zâr
Vâdi-i zulmâta düşmüşün Hızırdır rehberi"[35]

Muhammed Tevfîk Efendi'nin iki halifesi vardır. Bunlardan biri Ömer Hulûsî Efendi(ö. 1286/1869); diğeri ise Bozdoğanlı Şeyh Mustafa Fethi Efendi (Baba) (ö. 1338/1920)'dir. Tarîkat Ömer Hulûsî üzerinden devam etmiştir.

---

[34] Vassâf, *Sefîne*, IV, 457; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 221.
[35] Vassâf, *Sefîne*, IV, 457-458.

CamScanner ile tarandı

Ömer Hulûsî Efendi (ö. 1285/1868)

Ömer Hulûsî ve *Dîvân*'ı üzerine doktora çalışması yapan Mehmet Şamil Baş, Ömer Hulûsî Efendi'nin hayatını ayrıntıları ile ortaya koymuştur. Biz de burada bu çalışmadan aldığımız bilgileri muhtasaran aktarıyoruz: "Ömer Hulûsî, 1222/1805 yılında eski adıyla Aydın Güzelhisarı'nda doğmuştur. Babası Hacı Hâfız Efendi'dir. Babası onu dönemin önemli ticaret ve eğitim merkezlerinden biri olan Nazilli'ye getirerek burada ilmî terbiye almasını sağlamıştır. Nazilli'deki hamileri Ali GâlibVasfî ve onun oğlu Muhammed Tevfik Efendi'dir. Ömer Hulûsî, hamilerinin yanında Nazilli Ağa Camii bünyesindeki Hacı Zühdî Efendi Medresesi'nde eğitimini tamamlamıştır. Muhammed Tevfik Efendi'nin iki halîfesinden biridir. Ömer Hulûsî, 1260/1844 yılında şeyhinden irşad vazifesi alarak Nazilli dışına çıkmış; Aydın ve Ladik (Denizli) başta olmak üzere Ödemiş, Akhisar, Turgutlu, Manisa, Çanakkale ve bir süreliğine İstanbul Kasımpaşa'da irşad vazifesini yürütmüştür. Halifesi olan Hüseyin Hakkı Kasabavî (ö. 1297/1880) ile İstanbul'a seyahat etmiş ve silinmeye yüz tutmuş olan Uşşâkî tarikatını yeniden canlandırmıştır. Bir iftira neticesi bir zaman hapse mahkûm edilmiştir.

Muhammed Tevfik Efendi'nin vefatı sonrası (1280/1864) Nazilli'deki Uşşâkîler Aydın'da olan Ömer Hulûsî'den Nazilli'ye gelerek şeyhinin postuna oturmasını istemişler, Ömer Hulûsî Efendi de, vefatına kadarki beş yıllık süre içinde Nazilli'de Uşşâkî şeyhi olarak irşad vazifesine devam etmiştir. Geçimini aktarlık yaparak sağlamıştır. Ömer Hulûsî'nin, dervîşi Hasan Bey'in kız kardeşi Emine Sultan ile olan evliliğinden Hatice isminde bir kızı vardır. *Dîvân*'daki manzumelerinden de Sâdıka Sultan adında bir kızı ve Yahya isminde bir oğlu daha olduğu anlaşılmaktadır. Ömer Hulûsî Efendi, altmış üç yaşında 2 Cemaziyelevvel 1285 / 21 Ağustos 1868 tarihinde Nazilli'de vefat etmiştir. Vefatına damadı FahreddînHimmetî tarafından tarih düşülmüştür. Nâşı ilk olarak vasiyeti gereği şehrin orta yerindeki kabristana defnedilmiş, daha sonra buradan yol geçeceği için şehrin batı girişindeki Evranlı Mezarlığı'na nakledilmiştir. Asıl mezar taşı kayıp olup, kabrine komşu olan diğer Uşşâkî büyükleri gibi kabri 1980'li yıllarda Ali Talip Çatalyürek tarafından tamir ettirilmiştir.

Nazilli'deki Uşşâkî şeyhleri Ali Galib Vasfî ve Muhammed Tevfik Efendi'den ders aldığı esnada Ömer Hulûsî Efendi yöredeki diğer tarikatlerin tekkelerine de girip çıkmış ve onların usûl ve erkânını öğrenmiştir. Her ne kadar sıklıkla Uşşâkî olduğunu dile getirse de, Ömer Hulûsî Efendi Halvetî-Uşşâkî yoluna farklı bir neşve katmak için bir arayış içinde olmuştur. 1826'da kapatılan Bektâşî tekkeleri izlerini kaybettirmek için kendilerine "Târik-i Nâzenîn" adını vermişler ve 1849-1869 yılları arasında toparlanma sürecine girmişlerdir. Bu

CamScanner ile tarandı

bağlamda Ömer Hulûsî Efendi hem saçı-sakalı uzatmak gibi fiziksel hem de muharrem ayı, kerbelâ, Yezid gibi unsurları manzumelerinde sıklıkla kullanıp fikirsel olarak Aydın ve çevresinde varlıklarını devam ettiren Târik-i Nâzenîn'e yakın durmuştur. Daha sonraları AhmedTâlib-i İrşâdî ile daha net bir çizgiye ulaşan bu Uşşâkî tavır Nâzenîn-i Uşşâkîyye diye anılmış ve Ömer Hulûsî Efendi bu neşvenin başlangıç noktası sayılmıştır.

Ömer Hulûsî'nin bilinen tek eseri olan *Dîvân*'ı[36] onun şairliğinin en açık kanıtıdır. Dîvân'da 651 manzume vardır. Bu manzumelerin 613'ü gazeldir. Gazellerinin çoğunluğu altı beyitten oluşmaktadır. 38 manzumesi ise değişik bendlere sahiptir. Kullandığı dil Arapça ve Farsça unsurlar içeren ve zaman zaman mahallî dilin etkisinin görüldüğü Osmanlı Türkçesi'dir. Nesîmî, Fuzûlî, Yunus Emre, Mevlânâ ve Niyazî Mısrî etkilendiği şairlerin başında gelmektedir."[37]Onun da bir şiirini aşağıya derc ediyoruz:

"İster isen Hakk sırrını âgâh eder pîrân sana
Âyîne gör sen mihrini her gördüğün seyrân sana
Terk et sivânın yolların cânân ilin bülbüllerin
Gönlün uçur dost illerin vâsıl gerek sultân sana
Tutmaz isen mürşid sözün kimler diye pîrin izin
Çıkan yola rehbersizin yol gösterir şeytân sana
Yollarda kurt kaplan dolu dev ü perî toplan dolu
Ormanların arslan dolu yırtar birgün ceylân sana
Çıkmaz bu yol hiçbir zaman zâhid işin hergüngümân
Buğday gören neyler saman er nutkudur burhân sana
Her dem derim ey gâfilân olmaz beyim her lâf-ılan
Kalbin *Hulûs* ol şâh-ılan görsün seni şâhân sana"[38]

Bozdoğanlı Mustafa Fethî Efendi (Baba)(ö. 1338/1920)

Mustafa Fethi Efendi, tahminî olarak 1208/1793 yılında Bozdoğan'da doğmuş yüz otuz sene yaşamış ve yine Bozdoğan'da 1338/1920 yılında vefat etmiştir.[39] Önceden Hâlidiyyetarîkatı mensubu iken rüyasında birkaç defa "*Na-*

[36] Ömer Hulûsî'ninDîvânı üzerine daha önce bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Geniş bilgi için bkz. Emine Altıntaş, *Hulûsî Ömer AydınîDîvânı Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi SBE, Kütahya 2007.

[37] Baş, *Ömer Hulûsî ve Dîvân'ı*, ss. 27-63.

[38] Baş, *Ömer Hulûsî ve Dîvân'ı*, ss. 186-187.

[39] Nâil Tuman ölüm tarihini "Hicrî 9 Cemâziye'l-evvel 1341/Miladî 1922" şeklinde vermiştir. 9 Cemaziye'l-evvel 1241 tarihi 20 Aralık 1922 gününe denk gelmektedir. Bkz., Tuman, *Tuhfe-iNâilî*, II, 753.

CamScanner ile tarandı

zilli'ye git orada abdest al" uyarısı üzerine Nazilli'ye gelmiştir. Nazilli'de Muhammed Tevfîk Efendi'ye durumu anlatmış, Tevfîk Efendi "*İlminiz var, hilâfetiniz var, tekrar intisâba gerek yok*" dese de ısrar karşısında "*öyleyse yeniden abdest al, gel*" sözleriyle Uşşâkî dairesine girmiş, Muhammed Tevfîk Efendi'ye intisâb etmiştir.[40]

Hüseyin Vassâf'ın şeyhi olan Gâlib Efendi Mustafa Fethî Efendi ile karşılaşmış ve onu "orta boylu, güzel yüzlü, orta sakallı, hoş-sohbet biri" olarak tanımlamıştır. Onun aktarımıyla, Mustafa Fethî Efendi hem ilm-i zâhirde hem de ilm-i bâtında yol almış bir zâttır. Bozdoğan'da yirmi dört odalı bir medrese bitişiğinde bir câmî ve onun yanında tekkesi vardır. Bu câmînin duvarları Fethî Efendi'nin Hz. Peygamber için yazdığı naatler ile doludur. Bozdoğan'a ilim talebiyle gelen talebelere ilm-i zâhir için medresede ilm-i bâtın için tekkede dersler vermiştir. Manisa'nın Kula ilçesinde ve son zamanlarında Bozdoğan'da müftülük yapmıştır. Aşıkâne gazellerini içeren müretteb bir dîvânı ve daha birkaç dîvân dolduracak bir torba dolusu şiirleri olduğunu, bunlara ilaveten *Bir Âşığın Seyrânı* adlı bir risalesi, seyr ü sülûka dair bir başka risalesi olduğunu, kendisinin bu eserleri incelediğini Gâlib Bey Hüseyin Vassâf'a nakletmiştir.[41]

Bozdoğanlı Mustafa Fethî Efendi de bu zümre içindeki önemli şâirlerden biridir. Arapça şiirleri de bulunan Mustafa Fethî'nin özellikle şeyhi için yazdığı aşıkâne gazelleri olduğunu yine Vassâf haber vermektedir. Yukarıda bahsi geçen mürettebdîvânı ve diğer eserleri bugün maalesef elimizde değildir. Yine Vassâf onun bazı şiirlerini muhtemelen bu eserleri görüp inceleyerek nakletmiştir. Biz de onun şiir vadisindeki bu önemli konumunu yansıtan bir şiirini aşağıda dikkatlerinize sunuyoruz:

"Ey ehl-i taleb bak bize kim kıble-nümâyız
Her kandedir ol mazhar-ı esrâr-ı Hudâyız
Sen ben ne demek cümlesi mahv oldu ser-â-pâ
Her yüzde tecellîsigöründükdefenâyız
Biz aşk ile dil-suhtelerizmezheb-i aşkda
Cem'iyyet edip ders-i arefdeulemâyız
Hiç gayrı değil cümle odur cümlesi bizde
Biz câmiu'l-esmâ olan ol ehl-i âmâyız
Biz yek-dil ü yek-hâl olup sırr-ı ezelde
Yek haddede merbûb olan erbâb-ı safâyız
Nefs-ile ne hâcet bilinir kalbe nazarla

[40] Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 220.
[41] Vassâf, *Sefîne*, IV, ss. 458-459.

CamScanner ile tarandı

Yek dîğerimizzabt ile bir nokta-i bâyız
Ebced okuduk ahsen-i takvime gelince
Bildik hele Fethî biz o mir'ât-ı Hudâyız"[42]

Uşşâkîlik özellikle Ömer Hulûsî Efendi'den sonra bir mekan değişikliğine uğramıştır. Tarîkat Ömer Hulûsî'nin halifesi Kasabalı (Turgutlu) Hüseyin Hakkı Baba (ö. 1297/1880) üzerinden Tire'ye intikal etmiştir. Bu zâttan sonra Bir müddet Tire'yi merkez edinen Uşşâkîlik daha sonraki şahıslar vasıtasıyla Manisa, Balıkesir ve Çanakkale üzerinden tekrar İstanbul'a dönecektir. Bu mekan değişikliğinde Hüseyin Hakkı Baba'nın önemli payı vardır.

Hüseyin Hakkı Kasabavî(ö. 1297/1880)

Bugün Manisa sınırları içerisinde ve eski adı Kasaba olan Turgutlu'da tahminen 1227/1812 tarihinde dünyaya gelmiştir. 13 Zilhicce 1297/17 Ekim 1880 tarihinde vefat etmiştir. Yine Hüseyin Vassâf'ın şeyhi Gâlib Efendi bu zât ile de tanışmış ve onu orta boylu, köse sakallı, ümmî bir âlim olarak tanıtmıştır. Tire'de imamlık yapmış ve Ömer Hulûsî'den aldığı Uşşâkîlik öğretilerini Tire'ye taşımıştır. Burada Mehmed Emin Tevfikî Efendi'yi yetiştirmiştir. Daha sonra İstanbul'a giden ve Samatya'dadergâh kuran Mehmed Emin Tevfikî Efendi, şeyhinin İstanbul'u ziyaretlerinde onu bu tekkede misafir etmiştir.[43]

Hüseyin Hakkı Kasabavî'nin şiirle uğraştığına dair elimizde net bilgiler yoktur. Kendisine ait bir dîvân veya dîvânçe tespit edilememiştir. Muhtemeldir ki bazı mutasavvıflarda olduğu gibi kitapla uğraşmak yerine insan yetiştirmeyi daha değerli bulmuş ve ömrünü bu yolda harcamıştır. Ömer Hulûsî Efendi'nin damadı FahreddînHimmetî onun ölüm tarihini gösteren bir tarih manzumesi yazmıştır. Biz de aşağıda bu manzûmeyi sizlere sunuyoruz:

Bâğ-ı Uşşâkîye irdi nâgehânbâğ-ı hazân
Hirmen-i irfândan oldu yine bir dâne nihân
Mürşid-i kâmil idi kim râh-ı Hakdamuktedâ
Mâh cemâli sâlikân-ı encümepertev-keşân
Dest-i lütfundan sunardı âb-ı vahdet teşneye
Mürde-dil ihyasına me'mûr idi hayli zamân
Hâne-i kalbinde dost mihmânlığıîmâ edip
Menzilinde kıldı kendine makâmînnüktedân
Fâtihabahş eyle rûhundanmeded-kâr ol gönül

[42] Vassâf, *Sefîne*, IV, 459.
[43] Vassâf, *Sefîne*, IV, 467.

CamScanner ile tarandı

Bûse-gâh-ı âşikândırçünki bu dârü'l-emân
*Himmetî*tâm söyle târîh gitdi dünyâdan hayf
Iyd-i ekber içre içre*Hakkî eyleyip teslîm-i cân*1297

Mehmed Emîn*Tevfikî* Efendi (ö. 1331/1912)

1201/1787 yılında Tire'de dünyaya gelmiştir. Yaş itibarıyla daha büyük olmasına rağmen Hüseyin Hakkı Kasabavî'ninmüridi ve halifesi olmuştur. O da şeyhi gibi ümmî âlim bir zâttır. Yüksek tahsil görmemiştir. Birçok yeri gezmiş ve özellikle Marmara yarımadasında güçlü halifeler yetiştirerek Uşşâkîliğin buralarda yayılmasını sağlamıştır. Daha sonra 1285/1868 yılında yaşı bir hayli ilerlemiş olarak İstanbul'a giden Tevfikî Efendi, Kasımpaşa'daki Uşşâkî asitanesi yanında bir ev kiralamış, eskicilik ve ayakkabı tamirciliği ile geçimini sağlamıştır. Ayakkabı tamiri sırasında pekçok kimse ile tanışıp onların gönlünde taht kurmuştur. Daha sonra Samantya'da Mirahor'da Uşşâkî dergâhının karşısındaki konağı satın almış, altı yedi sene burada neşr-i tarikat etmiş, Uşşâkî âyinleri düzenlemiştir. 1295/1878 senesinde çıkan yangında bu dergâh yanmıştır. Daha sonra Uşşâkî dergâhı tamir ettirilerek postnişînliğine Mehmed Emîn Tevfikî Efendi getirilmiştir. Dergâhın kapısı üzerindeki tarih manzûmesi Fahreddin Himmetî'ye aittir. Bu tarih manzumesinin tarih beyti aşağıdaki gibidir:

Dedim târîh-i tâmmınanınçün*Himmetî* dilden
Bu dâr-ı dil-güşânâsavücûh-ı bâis-i ihyâ" 1297[44]

Mehmed Emîn*Tevfikî* Efendi, yüz yirmi yılı aşkın bir ömür sürmüş ve 1331/1912 yılında vefat etmiştir. Uşşâkîler arasında "Büyük Aziz" olarak tanınmaktadır. Kütahya, İnegöl, Balıkesir ve Aydın başta olmak üzere pek çok yer gezmiş ve buralarda halîfe yetiştirmiştir. Bu yüzden epeyce fazla sayıda halifesi mevcuttur.[45] Bu seyahatları sırasında İstanbul'daki dergâhta yerine Mehmed Muhyiddîn Himmetî (Fahreddîn-i Himmetî)'yi bırakmıştır. Kendisi de şeklen Bektâşîlere benzeyen Tevfikî Efendi, pek çok Bektâşî'yi Uşşâkîlik içerisine almıştır.

Bugün elimizde Mehmed Emîn*Tevfikî* Efendi'ye ait eserler mevcut değildir. Ancak onun Uşşâkîler arasındaki saygın konumuna, zikir usûlünde yaptığı bazı düzenlemelere, kitapları çok sevmesine ve sık sık sahafları dolaşarak yeni kitaplar satın almasına, sürekli kitap mütalaası yapmasına bakılırsa ümmî âlim olduğu bilgisine ihtiyatla yaklaşmak icap eder. Dolayısıyla kendisine ait kitapla-

[44] Vassâf, *Sefîne*, IV, 468.

[45] Yücer, halifelerinin uzunca bir listesini yine Vassâf'tan aktararak vermektedir. Bkz. Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 223.

CamScanner ile tarandı

rın hatta geleneğe uygun olarak şiir metinlerinin olması gerekir. Ancak bunlar bugün elimizde değildir.

Tâlib-i İrşâdî (ö. 1297/1880)

Tebliğimizde temas edeceğimiz son şahıs Ahmed Tâlib-i İrşâdî olarak tanınan Derebeyi-zâde Helvacıoğlu Ahmed Efendi'dir. İzmir'in Bayındır ilçesinde doğan İrşâdî'nin doğum tarihi *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde 1253/1819 olarak verilmesine karşın[46] kendisine Edremit Kaymakamlığı tarafından verilen mürûr tezkiresinde yaşı elli olarak gösterilmesine bakılırsa 1241/1825 yılında doğmuş olması gerekir.[47] Bir medresede ilim tahsiliyle meşgul iken Ömer Hulûsî ve Hüseyin Hakkı Kasabavî tarafından keşfedilmiştir. Tâlib-i İrşâdî mahlası da bu karşılaşmada kendisine verilmiştir. On beş sene kadar Hakkı Efendi'nin yanında bulunarak seyr ü sülûkunu tamamlamıştır.[48] Yine Vassâf'ın aktardığı bilgilere göre 1270/1854 yılında kendisine bir hâl gelmiş ve yedi sene dağlarda inziva hayatı yaşamıştır. Bu zaman zarfında saçını sakalını uzatmış, daha sonra bu hâl geçince bir hasır parçasına bürünmüş olarak şeyhi Hulûsî Efendi'nin huzuruna dönmüştür.[49] 1277/1860 yılında Hüseyin Hakkı Efendi'den müstahlef olmuş ve Uşşâkiyye'ninİrşâdiyye kolunu kurmuştur.[50]Yirmi bir sene Çanakkale, Biga, Balıkesir, Karabiga, Çardak, Lapseki, Bayramiç, Kumkale, Edremit ve Gelibolu taraflarında dolaştığı haber verilmektedir.[51] İbnülemin'in tarifine göre İrşâdî "uzunca boylu, zayıf, kara gözlü, uzun saçlı ve sakallı"dır. Bütün mal varlığını mirasçılarına bırakmıştır.[52]

Sadettin Nüzhet Ergun, onu Bektâşî şairleri arasında zikrederek; Tâlib-i İrşâdî'nin aslen Bektâşî olduğunu, kendisini Uşşâkîlik içerisinde gizlediğini, Nazenîn-i Uşşâkî denilen tarikatın aslında Bektâşîlik'ten başka bir şey olmadığını, gerçek Uşşâkîlerinİrşâdîleri kendilerinden kabul etmediklerini iddia etmiştir.[53]

Uzunçarşılı, *Karasi Meşâhiri* adlı eserinde, İrşâdî'nin bir dîvân tutacak kadar ilahîsinin bulunduğunu, mensuplarının pîrleri gibi saç ve sakal uzattığını,

---

[46] *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler/İsimler/Eserler/Terimler)*, Dergâh Yay., İstanbul 1981, IV, 406.

[47] Alpdoğan, *AhmedTâlibİrşâdî'ninDîvânı'nın İncelenmesi*, s. 4.

[48] Vassâf, *Sefîne*, IV, 491; İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 722.

[49] Vassâf, *Sefîne*, IV, 491.

[50] İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 722.

[51] Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 227.

[52] İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, I, 722.

[53] Sadettin Nüzhet Ergun, *Bektaşi Şairleri*, Devlet Matbaası, İstanbul 1930, s. 9. Ancak Mehmet Şamil Baş'ın verdiği ve Ömer Hulûsî'den günümüze ulaşan Uşşâkî silsilelerinin birçoğunda Tâlib-i İrşâdî'nin adı geçmektedir. Bkz. Baş, *Ömer Hulûsî ve Dîvân'ı*, ss. 57-62.

CamScanner ile tarandı

Balıkesir'de Azibler Tekkesi adıyla bir dergâh inşâ ettirdiğini, İrşâdî'nin 1297/1880 yılındaki vefatından[54] sonra bu dergâhın, sırasıyla halifeleri şeyh KudsîAhmed Efendi ve Şeyh Ahmed Şevkî Efendi üzerinden irşada devam ettiğini haber vermektedir.[55] Bu divan bugün elimizdedir. Divan üzerine önce Ali Talip Çatalyürek tarafından Bıçakçı kendindeki bir nüshadan bir çalışma yapılmış[56] daha sonra da Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.[57] Eserin daha yakından tetkik edilmesiyle Tâlib-i İrşâdî'ninBektâşî olduğu yönündeki tartışmaların daha da netleşeceği kanaatindeyiz. Biz de bu *Dîvân*'danmünacaat nev'indeki bir manzûmeyi aşağıya dercediyoruz:

"Âh efendim çok hatâlar eyledim güfrân senin
Geç günâhımdaninâyet eyleyip ihsân senin

Var mıdır âlemde hiçbir âsî mücrim ben gibi
Mağfiret kânıKerîmsinderdime dermân senin
Bilmezem aklım perîşân eyledi zülfün teli
Her ne iş kim eyler isem emr-ile fermân senin
Varlığımdan soyunup hem benliğim mahv eyledim
Bâb-ı ihsânından bir abd-i zaîf el-ân senin
Emr-i Hakk olsa Hudâdan sana İbrâhîm gibi
Tîğ-ile İsmâil-veşteslîm kim kurbân senin
Korkmaz İrşâdî bu cândantâ ezelahdeyledi
Ahdine çün pür-vefâdır cânına cânân senin" [58]

Sonuç ve Değerlendirme

Biz bu çalışmamızda Aydın'da belli bir bölgede yetişen Uşşâkîmeşayıhını merkeze aldık ve Uşşâkîliğinbelli bir zaman dilimini inceledik. Ancak çalışma genişletilerek hem Aydın'ın diğer ilçeleri hem de daha geniş bir zaman açısın-

---

[54] Tuman, Tuhfe-i Nâilî, I, 20.

[55] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *KarasiMeşâhiri*, I. Kısım, Karasi Vilayet Matbaası, Karasi 1339, s. 81-82.

[56] Bkz. *Divan-ı Hazret-i Ahmet Talip İrşadi ve Divan-ı Hazreti Hüseyin Hüsnü*, (Haz. Ali Talip Çatalyürek), Renk Matbaacılık İzmir 1996.

[57] Neslihan Dönmez Alpdoğan, divanını Ankara Millî Kütüphanedeki bir nüshadan hazırladığını ifade etmekte ancak nüshanın künyesini vermemektedir. Araştırmalarımız sonucunda Ankara Millî Kütüphanede böyle bir nüshaya rastlayamadık.

[58] Tâlib-i İrşâdî, *Dîvân*, Yazma, Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşâkî Tekkesi Bölümü, Yazma No: 147, 5[a];Tâlib-i İrşâdî, *Dîvân*, Yazma, 48[b] (Ömer Karîbî, Memican Dîvânçeleri ile beraber); Alpdoğan, *AhmedTâlibİrşâdî'ninDîvânı'nın İncelenmesi*, s. 169.

CamScanner ile tarandı

dan daha nitelikli incelemelere ihtiyaç vardır. İşte o zaman Aydın'ın manevî mimarları daha net olarak ortaya çıkacak, Aydın yörüklerinin din tarihi, manevî tarihine ışık tutulmuş olacaktır.

Yukarıda haklarında bilgi verdiğimiz şahıslar elinde Nazilli ve çevresi merkez olmak üzere Aydın önemli Uşşâkiyye merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bu açıdan değerlendirdiğimizde Aydın'ın Uşşâkîlik tarihindeki yeri büyüktür. Ayrıca tarikat belli bir tarihten sonra Tire'ye oradan da Güney Marmara üzerinden İstanbul'a geri dönmüştür. Bunu yukarıda adı geçen şahıslar üzerinden takip etmek mümkündür.

Bölgedeki Uşşâkîliğin Ömer Hulûsî ile başlayan kırılmalara uğradığı, Bektâşiyye ehli ile temaslar sonucunda Uşşâkîlerde birtakım sapmalar olduğu, daha sonraki Uşşâkîmeşayıhın bu temasları daha da artırdığı, bunun dönem gereği olduğu, bu temaslar sonucunda "Tarîk-i Nazenînlik" adı verilen bir zümrenin ortaya çıktığı tespitlerimiz arasındadır.

Bugün eserlerini elde etme imkanı bulamadığımız Hüseyin HakkîKasabavî ve Mehmed EmînTevfikî Efendileri belki bir nebze dışarda tutarak söyleyecek olursak, diğer zevâtın edebiyat, sanat ve şiirle yakından ilgilendikleri, bir çoğunun *Dîvân*'a ve tasavvufî eserlere sahip oldukları, Rüşdî, Vasfî, Tevfikî, Hulûsî, İrşâdî gibi mahlaslarla şiiler yazdıkları ve bunun da pîr-i tarikat Salâhî'ninvelûd bir şâir olmasıyla yakından ilgili olduğu ifade edilebilir.

Ancak Mehmet Şamil Baş'ın *Ömer Hulûsî ve Dîvân*'ı üzerine yaptığı doktora çalışmasını hariç tutarak söylemek gerekirse, Bu şahıslar ve eserleri üzerine ciddî müstakil çalışmaların henüz yapılmadığı söylenebilir. Yapılan birkaç çalışma gönüllü Uşşâkiyye muhipleri tarafından yapılmıştır. Akademik düzeyde hazırlanan birkaç yüksek lisans çalışması ise, oldukça yetersiz ve önemli tashihlere muhtaç çalışmalar konumundadır.

Kaynakça

Akkuş, Mehmet, *Salâhaddîn-i Uşşâkî (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri*, MEB Yay., Ankara 1998.

Alpdoğan, Neslihan Dönmez, *AhmedTâlibİrşâdî'ninDîvânı'nın İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Afyon 2001.

CamScanner ile tarandı

Baş, Mehmet Şamil, *Aydınlı Bir Uşşâkî Şeyhi Ömer Hulûsî ve Dîvân'ı*, Okur Akademi Yay., İstanbul 2014.

Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III ve Ahmed Remzi Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifîn Fihristi*, (Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yay., Ankara 2000.

————————, *Aydın Vilâyetine Mensup Meşâyih, Ulemâ, Şuarâ ve Müverrihîn ve EtibbânınTerâcim-i Ahvâli*, (Haz. Mehmet Akif Erdoğdu), Akademi Yay., İzmir 1994.

Cavid, İbrahim, *Aydın Vilâyet Sâlnâmesi R. 1307/H.1308*, (Haz. Murat Babuçoğlu, Cengiz Eroğlu, Abdülkerim Şahin), TTK Yay., Ankara 2010.

Ceyhan, Semih, "Salâhî Efendi", *DİA*, İstanbul 2009.

Çilli, Bilal Reşit (RüşdîUrlavî), *Uşşâkîlik*, (Düzenleyen: Hidayet Sevgili), Güneş Ofset, Antalya 2003.

Dikmen, Gani, *Nazilli Tarihi ve Coğrafyası*, Nazilli 1952.

Divan-ı Hazret-i Ahmet Talip İrşadi ve Divan-ı Hazreti Hüseyin Hüsnü, (Haz. Ali Talip Çatalyürek), Renk Matbaacılık İzmir 1996.

Ergun, Sadettin Nüzhet, *Bektaşi Şairleri*, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü'ş-Şuarâ)*, (I-II), MEB Yay., İstanbul 1969.

Kılıç, Mahmut Erol, "Uşşâkiyye" *DİA*, İstanbul 2009.

Kuruüzüm, Hüseyin, *Süleyman Rüşdî*, Merhaba Dizgi Merkezi, Denizli 1991.

Osman-zâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), Kitabevi Yay., İstanbul 2006.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (I-II), MEB Yay., İstanbul 1983.

Semiz, Kenan, *Semiz-zâde Süleyman Rüşdî Efendi ve Dîvânı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2010.

Serin, Rahmi, *İstanbul ve Anadolu Evliyaları*, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 1999.

Süleyman Rüşdî, *Dîvân*, Ankara Millî Ktp, 06 Mil Yz, 141 yp.

CamScanner ile tarandı

Tâlib-i İrşâdî, *Dîvân*, Yazma, Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşâkî Tekkesi Bölümü, Yazma No: 147.

————, *Dîvân*, Yazma, (Ömer Karibî, MemicanDîvânçeleri ile beraber).

Tuman, Mehmet Nâil *Tuhfe-i Nâilî, Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, (I-II), (Haz. Cemal Kurnaz - Mustafa Tatçı), (Tıpkı Basım), Bizim Büro Yay., Ankara 2001.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler/İsimler/Eserler/Terimler), (I-VIII), Dergâh Yay., İstanbul 1981.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *KarasiMeşâhiri*, I. Kısım, Karasi Vilayet Matbaası, Karasi 1339.

Yücer, Hür Mahmut, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf [19. Yüzyıl]*, İnsan Yayınları, 2003.

http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com

CamScanner ile tarandı